

Розділ II. Інноваційні процеси в освіті

УДК 378:373.3]:001.89

Надія Алєндарь, Володимир Антоноук

Східноєвропейський національний університет імені Лєси Українки (Луцьк)

ВПЛИВ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В статті здійснено аналіз сучасних підходів до організації науково-дослідницької діяльності студентів у закладах вищої освіти. Розкрито сутність поняття «науково-дослідницька діяльність», зміст і основні ознаки науково-дослідницької діяльності студентів. Охарактеризовано основні напрями та головні завдання науково-дослідницької діяльності студентів у ЗВО. Визначено вплив науково-дослідницької діяльності на професійну підготовку майбутніх вчителів початкової школи. Виявлено ефективні форми та методи, що сприяють формуванню та розвитку навичок дослідницької діяльності у майбутніх педагогів.

Ключові слова: дослідницький метод, дослідницька діяльність, науково-дослідна робота, науково-дослідницька діяльність, вчитель початкової школи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Науково-дослідницька діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки майбутніх вчителів початкової школи до творчого застосування знань, умінь та навичок в практичній діяльності. Готовність вчителя до здійснення науково-дослідної роботи показує рівень його творчого, особистісного та пізнавального розвитку. Сучасний вчитель початкової школи має бути висококваліфікованим спеціалістом, здатним до творчого наукового пошуку та самостійного вирішення педагогічних проблем.

У зв'язку з цим все більшої актуальності набуває питання підготовки студентів до здійснення науково-дослідницької діяльності. Вміння майбутнього педагога використовувати в своїй роботі нове, що з'являється в педагогічній науці та практиці, швидко адаптуватися до змін в умовах Нової української школи вимагає від закладів вищої освіти нових підходів у підготовці педагогічних кадрів. Підготовка майбутніх вчителів початкової школи повинна ґрунтуватися на поєднанні глибокого засвоєння теоретичних фахових знань із набуттям студентами вмінь і навичок застосовувати ці знання у своїй майбутній практичній діяльності.

Науково-дослідницька діяльність у закладах вищої освіти України реалізується на основі законів України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність».

В. Вернадський, характеризуючи роботу викладача вищої школи в «Листах про вищу освіту» (1913 р.), зазначав, що у вищому навчальному закладі наукова робота така ж важлива, як і навчальна. Лише поступове усвідомлення нерозривності наукової роботи з правильно поставленим викладанням у вищій школі стає домінуючим в академічному середовищі.

Саме тому, науково-дослідницькій діяльності відведено особливе значення у професійній підготовці майбутніх вчителів початкової школи. Науково-дослідна робота сприяє формуванню творчого мислення у студентів, виробляє вміння творчо вирішувати завдання, удосконалює професійні навички, створює умови для самостійного вивчення та поглиблення знань з професійно орієнтованих дисциплін, забезпечує підготовку висококваліфікованих спеціалістів відповідного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що проблеми пов'язані з організацією та здійсненням науково-дослідницької діяльності студентів у закладах вищої освіти є достатньо актуальними на сучасному етапі розвитку педагогічної науки. Різні аспекти науково-дослідницької діяльності, а також вплив

її на формування творчої особистості майбутнього фахівця вивчались багатьма вченими, а саме: О. Абдуліна, О. Адаменко, Н. Амеліна, В. Вернадський, В. Гаврилюк, С. Гончаренко, Л. Гусейнова, К. Добросельський, І. Іващенко, Т. Ісламишина, І. Каташинська, Л. Квіткіна, А. Кушнірук, Н. Кушнарченко, В. Козаков, В. Литовченко, А. Леонтович, О. Микитюк, О. Мороз, В. Прошкіна, С. Ракова, Н. Рогальська, О. Савченко, Н. Сидорчук, І. Степанець, О. Скафи, В. Шахова, В. Шейко та іншими.

Мета статті. Визначити вплив науково-дослідницької діяльності на формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема формування творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи належить до найбільш актуальних. Сучасний вчитель початкової школи повинен володіти не тільки необхідною сумою теоретичних і спеціальних знань, але й професійними навичками творчого вирішення педагогічних проблем, бути здатним постійно підвищувати свою кваліфікацію та швидко адаптуватися до мінливих умов.

Розкриття творчого потенціалу особистості майбутнього педагога є одним з головних завдань професійної підготовки в закладі вищої освіти. Педагогічна творчість майбутнього вчителя формується у процесі навчання, у процесі проходження різних педагогічних практик, у процесі ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, у процесі самоосвіти, а особливо у процесі здійснення науково-дослідницької діяльності.

Науково-дослідницька діяльність студентів у закладах вищої освіти реалізується через два основних види:

- навчальна науково-дослідна робота, передбачена навчальними планами (написання рефератів, виконання самостійних завдань дослідницького характеру, розроблення методичних матеріалів, підготовка курсових та дипломних магістерських робіт);

- науково-дослідна робота студентів, яка здійснюється під керівництвом професорсько-викладацького складу (участь у роботі наукових гуртків, проблемних груп, лабораторій; проведення досліджень у межах творчої співпраці кафедр, факультетів; написання статей, тез, доповідей та інших публікацій).

Отже, науково-дослідна робота є обов'язковою умовою для успішного навчання студента у закладі вищої освіти. Студенти не лише отримують готову інформацію, а й самостійно здобувають її під час наукового пошуку. Необхідно відзначити, що виконуючи протягом навчання різні дослідницькі завдання, які поступово ускладнюються і поглиблюються студенти оволодівають процесом наукового пізнання, удосконалюють професійну компетентність та практичні уміння, у них формується ставлення до науки як найважливішого засобу діагностики, проектування, прогнозування та удосконалення педагогічної практики.

У педагогічному словнику, за редакцією М. Ярмаченко, науково-дослідна робота трактується як чинник розвитку особистості майбутнього висококваліфікованого працівника в галузі освіти, здатного до реалізації власного потенціалу, виявлення та впровадження інноваційних технологій навчання, виховання та розвитку дітей, готового до постійного самовдосконалення [5, С. 134].

У свою чергу, А. Леонтович зазначає, що дослідницька діяльність студентів передбачає виконання студентами під керівництвом фахівця навчальних дослідницьких завдань із задалегідь невідомим рішенням, зміст яких спрямовано на створення уявлень про об'єкт чи явища навколишнього світу [4, С. 153].

Так, О. Курганов, трактує поняття «науково-дослідницька діяльність студентів» як форму організації освітнього процесу, спрямованого на отримання знань, що мають об'єктивну новизну, а також на формування дослідницьких умінь і навичок. Якісна відмінність поняття «науково-дослідницька діяльність», на його думку, полягає у тому, що воно визначає «динамічну систему специфічного виду взаємодії суб'єкта зі світом, яка включає сукупність мотивів, цілей, форм, методів і засобів пошуку нового об'єктивного, системно-організованого і обґрунтованого знання» [3].

Тому, саме науково-дослідницька діяльність студентів сприяє глибокому та усвідомленому засвоєнню навчального матеріалу, швидкому оволодінню спеціальністю та досягненню ними професіоналізму у своїй сфері. Вона допомагає студентам орієнтуватися в потоці наукової інформації, сприяє формуванню у них наукового світогляду та ерудиції, формує навички і вміння творчо вирішувати проблемні педагогічні ситуації. Під час виконання науково-дослідницьких завдань студент може найповніше проявити свою індивідуальність, сформулювати та обґрунтувати власну думку щодо досліджуваної педагогічної проблеми.

Так, І. Каташинська зазначає [1], що сучасна наукова діяльність студентів є системою, що швидко розвивається, і є складною структурою взаємодіючих галузей знань, які знаходяться у процесі подальшої спеціалізації, диференціації та інтеграції. Дослідниця зазначає, що у сфері науки процеси оновлення відбуваються з особливою інтенсивністю. Вони охоплюють когнітивну, методологічну, світоглядну, інституціональну сфери науки. Наукова робота відноситься до вищого рівня мислиневої людської діяльності. До неї потрібно послідовно готувати студентів впродовж всіх років навчання. Підготовка майбутніх науковців охоплює оволодіння критичним та творчим мисленням, методами обробки великих обсягів інформацій, інформаційного захисту, створення експертних систем, математичного вирішення наукових задач та інше. Розуміння перспективності пошуків та досліджень стимулює студентів до створення організаційної системи наукових дій.

Отже, науково-дослідницька робота студентів є невід'ємною складовою навчального процесу, яка створює умови для самовираження та самоствердження кожного студента, сприяє розвитку його творчих здібностей та формуванню професійної самостійності та компетентності. Саме під час навчання у закладі вищої освіти майбутні вчителі початкових класів вчать аналізувати педагогічні явища та процеси, виділяти в них головне та другорядне, робити висновки відповідно до результатів своїх спостережень та досліджень, самостійно та творчо вирішувати педагогічні задачі.

За Л. Квіткіною, науково-дослідницька діяльність студентів є найбільш ефективним методом підготовки якісно нових спеціалістів у вищій школі, оскільки вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні якості, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних спеціалістів, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне використання їх для вирішення організаційних, технічних і прикладних задач та наукових проблем, а також виховувати в студентів уміння працювати в колективі [2, С. 36].

У контексті нашого дослідження, слід наголосити на тому, що науково-дослідницька діяльність студентів це насамперед творча діяльність, яка передбачає самостійний пошук, вивчення та пояснення різних педагогічних процесів та явищ, активізує мисленнєву діяльність студентів, розвиває інтелектуально-пізнавальні мотиви навчання, сприяє опануванню методами дослідницької роботи, удосконалює дослідницькі уміння.

Цікавими, на нашу думку, є дослідження В. Шейко та Н. Кушнарєнко щодо значення науково-дослідницької діяльності студентів. Так, науковці акцентують увагу на тому, що реалізована науково-дослідницька діяльність студентів покликана:

- формувати науковий світогляд, оволодівати методологією і методами наукового дослідження;
- надавати допомогу студентам у прискореному оволодінні спеціальністю та досягненні високого професіоналізму;
- розвивати творче мислення та індивідуальні здібності студентів у вирішенні практичних завдань діяльності;
- прищеплювати студентам навички самостійної науково-дослідної діяльності;
- розвивати ініціативу та здатність застосовувати теоретичні знання у своїй професійній практичній діяльності;
- залучати активних студентів до розв'язання наукових проблем, що мають суттєве значення для науки і практики;

- розширювати теоретичний світогляд і наукову ерудицію та оновлювати і вдосконалювати знання;
- створювати та розвивати творчі колективи, виховувати резерв дослідників і майбутніх викладачів [6, С. 26].

Вченими визначено три основні напрями науково-дослідницької діяльності студентів під час навчання у закладах вищої освіти:

1. Науково-дослідницька робота, що є невід'ємним елементом навчального процесу і входить до календарно-тематичних та навчальних планів, навчальних програм як обов'язкова для всіх студентів і передбачає:

- написання рефератів на основі добору і вивчення літератури в процесі вивчення навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу, фундаментальних та професійно орієнтованих, спеціальних дисциплін;

- виконання практичних, семінарських і самостійних завдань, контрольних робіт, що містять елементи наукових досліджень і вимагають від студентів ознайомлення з достатньо широким колом літератури, використання комп'ютерної техніки тощо;

- складання комплексних аналітичних схем-таблиць, які відображають основний зміст теми, питання або проблеми;

- виконання тематичних завдань на базі практичного матеріалу, зібраного студентами за період проходження виробничої практики;

- розробка методичних матеріалів з використанням дослідницьких методів (глосаріїв, кросвордів, програм і методик соціологічних досліджень тощо);

- виконання нетипових завдань науково-дослідного характеру в період навчальної, виробничої практики, індивідуальних завдань, спрямованих на розробку і вирішення різних проблем;

- підготовка і захист курсових та дипломних робіт.

2. Науково-дослідницька робота, що здійснюється поза навчальним процесом – у гуртках, проблемних групах (лабораторіях), перекладацьких та інформаційних студіях, фольклорних експедиціях та ін. Вона передбачає:

- складання анотацій та рецензій на монографії вітчизняних і зарубіжних учених;

- аналіз наукових статей та доповідей вітчизняних і зарубіжних вчених;

- підготовка оглядів літератури з певної проблеми або теми;

- підготовка нових доповідей і повідомлень на основі збирання, вивчення й узагальнення документальних і літературних джерел, виявлення та аналіз архівних документів з теми дослідження;

- збирання матеріалів для оформлення стендів, плакатів, наочностей у навчальних кабінетах та кафедрах;

- підготовка наукових доповідей, статей, тез доповідей для виступів на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах, конкурсах та ін.

3. Науково-організаційні заходи включають:

- роботу в творчих секціях;

- участь у конференціях, симпозіумах, концертах, конкурсах, виставках на різних рівнях;

- розробку сценаріїв, постановчих матеріалів, підготовку і показ вистав, шоу-програм, тематичних вечорів та ін. [6, С. 27].

З вказаного вище, можна зробити висновок, що науково-дослідницька діяльність сприяє формуванню творчої особистості майбутнього педагога; розвиває у студентів здатність до самостійних обґрунтованих суджень та висновків; розвиває здатність використовувати самостійно здобуті наукові знання у швидко змінних ситуаціях та відповідати вимогам професійної діяльності; науково обґрунтовувати результати власних досліджень та раціонально використовувати студентами свій вільний час.

Як вважає Г. Леманн, компетенція в галузі науково-дослідницької діяльності дозволяють студентам: бачити і аналізувати проблеми, ставити припущення про їх вирішення; уміти отримувати та відбирати у відповідності з метою або потребами

інформацію, використати її для досягнення мети і власного розвитку; уміти ставити припущення про можливі причини і наслідки явищ матеріального та ідеалістичного світу, висувати і обґрунтовувати гіпотези; ставити цілі, аналізувати ситуації, отримувати та практично реалізовувати готовий продукт, здійснювати рефлексію і самооцінку; вести індивідуальну та колективну діяльність.

Таким чином, науково-дослідницька діяльність студентів ЗВО є необхідністю, що визначена вимогами часу та нормативними документами, які регламентують освітній процес. Вона дає можливість самореалізації, сприяє інтелектуальному, творчому та професійному розвитку особистості майбутнього педагога. Дослідницький метод навчання забезпечує можливість провести майбутніх вчителів початкової школи через усі етапи наукового експерименту. Студентам не надаються готові знання для вирішення поставлених завдань та проблем, а здобуваються в самостійній науково-дослідницькій діяльності.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підсумовуючи все вищевикладене, можемо зробити висновок про те, що організація та здійснення науково-дослідницької діяльності у закладах вищої освіти вимагає послідовного і ґрунтовного підходу. Вона сприяє формуванню творчої особистості майбутнього вчителя початкової школи, розвитку його креативних здібностей, розширенню наукового світогляду. Залучення студентів до науково-дослідницької діяльності під час навчання забезпечить підготовку висококваліфікованих та конкурентоспроможних спеціалістів, здатних до професійної самостійності, життєвого самоствердження та самовдосконалення.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у розробці чіткої методики залучення студентів закладів вищої освіти до науково-дослідницької діяльності та вивченні шляхів підвищення їхньої мотивації щодо проведення науково-дослідної роботи.

Джерела та література

1. Каташинська І. Формування готовності вчителя до дослідницької педагогічної діяльності в умовах поетапної підготовки студентів педагогічного вузу ; дис. канд. пед. наук: 13.00.02. – К., 1996. – 202 с.
2. Квиткина Л. Г. Научное творчество студентов / Л. Г. Квиткина. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1982. – 108 с.
3. Курганов А. В. Формирование готовности студентов гуманитарного вуза к психолого-педагогическому исследованию : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / А. В. Курганов. – Казань, 2008. – 21 с.
4. Леонтович А. В. Учебно-исследовательская деятельность как модель педагогических технологий / А. В. Леонтович // Народное образование. – 1999. – №10. – С. 152-158.
5. Педагогічний словник / [ред. М. Д. Ярмаченко]. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 229 с.
6. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник. – 5-те вид. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання, 2006. – 307 с.

References

1. Katashins'ka I. Formuvannja gotovnosti vchitelja do doslidnic'koї pedagogichnoї dijal'nosti v umovah poetapnoї pidgotovki studentiv pedagogichnogo vuzu ; dis. kand. ped. nauk: 13.00.02. – K., 1996. – 202 s.
2. Kvitkina L. G. Nauchnoe tvorcestvo studentov / L. G. Kvitkina. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1982. – 108 s.
3. Kurganov A. V. Formirovanie gotovnosti studentov gumanitarnogo vuza k psihologo-pedagogicheskomu issledovaniju : avtoref. diss. na soiskanie nauch. stepeni kand. ped. nauk : spec. 13.00.01 «Zagal'na pedagogika ta istorija pedagogiki» / A. V. Kurganov. – Kazan', 2008. – 21 s.
4. Leontovich A. V. Uchebnoissledovatel'skaja dejatel'nost' kak model' pedagogicheskikh tehnologij / A. V. Leontovich // Narodnoe obrazovanie. – 1999. – №10. – S. 152-158.
5. Pedagogichnij slovník / [red. M. D. Jarmachenko]. – K. : Pedagogichna dumka, 2001. – 229 s.
6. Shejko V. M. Organizacija ta metodika naukovodoslidnoї dijal'nosti: Pidruchnik. – 5-te vid. / V. M. Shejko, N. M. Kushnarenko. – K. : Znannja, 2006. – 307 s.

Надежда Алендарь, Владимир Антонюк. Влияние научно-исследовательской деятельности на формирование личности будущего учителя начальной школы. Научно-исследовательская деятельность студентов является наиболее эффективным методом подготовки качественно новых специалистов в высшей школе, поскольку она максимально развивает творческое мышление, индивидуальные качества, исследовательские навыки студентов. В статье проведен анализ современных подходов к организации научно-исследовательской деятельности студентов в учреждениях высшего образования. Раскрыта сущность понятия «научно-исследовательская деятельность», содержание и основные признаки научно-

исследовательской деятельности студентов. Определены основные направления и главные задачи научно-исследовательской деятельности студентов. Определено влияние научно-исследовательской деятельности на профессиональную подготовку будущих учителей начальной школы. Выявлено эффективные формы и методы, способствующие формированию и развитию навыков исследовательской деятельности у будущих педагогов.

Ключевые слова: исследовательский метод, исследовательская деятельность, научно-исследовательская работа, научно-исследовательская деятельность, учитель начальной школы.

Nadiia Alendar, Volodymyr Antonyuk. Influence of research activity on the formation of the creative personality of the future teacher of elementary school. Research activities have particular importance in the training of future primary school teachers. It contributes the formation of students creative thinking, develops the ability to solve creatively problems, improves professional skills, creates conditions for independent study and deepening knowledge of professionally oriented disciplines.

In the article was realized the analysis of modern approaches to the organization of research activities of students in institutions of higher education. The essence of the concept of "research activity", the content and main features of research activity are revealed. The main directions and main tasks of students' research work in higher education institutions are described. The influence of research activity on the training of future teachers of elementary school is determined. Effective forms and methods have been identified that contribute to the formation and development the research skills of future educators.

Key words: research method, research activity, research work, research activity, elementary school teacher.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2018 р.

УДК 378

Олена Белкіна-Ковальчук

Східноєвропейський національний університет імені Лесі України (Луцьк)

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Інтеграція України в Європейський освітній простір зумовила суттєві зміни в цілях, змісті та результатах функціонування національної системи освіти. Головне завдання сучасних закладів освіти – підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення в навчальних, життєвих та професійних ситуаціях. Особливо важливою є підготовка нової генерації мобільних, творчих, конкурентоспроможних на ринку праці фахівців педагогічних спеціальностей, підвищення їх загальнонаукового, загальнокультурного та професійного рівнів, оскільки суспільство висуває нові підвищені вимоги до їх особистості, професійної культури та професійних якостей. У сучасного педагога має бути сформована особистісна, психологічна та професійна готовності до опанування новими сучасними технологіями навчання та здатність творчо їх впроваджувати в освітній процес. Тому в сучасній освіті існує теоретичний та практичний інтерес до проблеми формування професійної компетентності майбутніх педагогів. У статті автор здійснив аналіз стандартів підготовки фахівців педагогічних спеціальностей та охарактеризував основні види компетентностей у структурі професійної компетентності майбутніх педагогів. Автор розглядає критичне мислення як один із шляхів формування професійної компетентності студентів педагогічних спеціальностей.

Ключові слова: стандарт вищої освіти, компетентність, професійна компетентність, структура професійної компетентності, загальні компетентності, фахові (спеціальні) компетентності, критичне мислення.

Постановка проблеми. Однією з проблем сучасного суспільства є потреба в компетентних, висококваліфікованих фахівцях, конкурентоспроможних на ринку праці. Готувати таких фахівців може лише людина, яка сама є високопрофесійною, здатною в різних ситуаціях професійного світу, які стрімко змінюються, приймати найбільш конструктивні, креативні рішення, застосовувати отримані знання на практиці. Тому сьогодні постає завдання впровадження компетентнісного підходу до галузі освіти, нових методик та технологій навчання, нового підходу до підготовки майбутніх фахівців з точки зору не як набору знань, умінь та навичок, а як набору компетенцій та можливостей студентів виконувати поставлену роботу, що є вагомим на сучасному ринку праці [6].